

Madárvédelmi kísérletek és megfigyelések.

Irta: VITÁNYI LÁSZLÓ.

Ezideig a m. kir. Madártani Intézet által vezetett madárvédelmi intézkedésektől elszigetelten foglalkoztam a madárvédelemmel, miután azonban épen kísérletezésem önállóságánál fogva bizonyos tekintetben új utakon haladtam; azon reményben, hogy ezen nagyfotosságu ügynek némi szolgálatot tehetek, bátor vagyok ezen kísérletezésem eddigi eredményeit a következőkben közre adni.

1900 körül mint kis gymnazista, édes atyám utmutatása folytán, ki gyermekeibe nevelte a madár szeretetét, egy vörös papírral körülragasztott kis faládikából, amilyent vadásztöltények szállítására használtak, „madárházikót“ készítettem, egyik oldalára kb. 4 cm. átmérőjű lyukat furván. Ezt egy öreg szilfa törzsére akasztottam. És ime, tavasz fordultával egy pár *széncinege* bele is költözött.

Ebben a ládikában aztán a *széncinege* több éven át költött, dacára annak, hogy a rikitóan vörös papír jóideig rajta maradt. Ez volt az első madárvédelmi ténykedésem, melynek tanuságaképen leszűrtem, hogy a *széncinege* nagyon igénytelen és bizalmas, úgy hogy lakásul szükség esetén a legkezdetlegesebb alkalmatosságot is elfogadja.

Később hoztattam Baranyakárásról kész fészekodvakat. Ezekben a *széncinegék* teljesen háborítatlanul költöttek, mert 6 mm.-es flóberttel házunk környékéről öcséimmel egyetemben az összes verebeket és macskákat kiirtottuk, annyira, hogy a téli etetés alkalmával, a ház ablakára alkalmazott nyitott etetőbe is csak a legkritkább esetben került veréb, de ez is csakhamar életével lakolt. Tapasztaltam, hogy egy 6 mm.-es flóbert, vagy egy jó légfegyver a legtökéletesebb eszköz a verebeknek és a hasznos madarak egyéb ellenségeinek a távoltartására.

A vörös uralom, később pedig a cseh megszállás alatt teljes fegyvertilalom lévén, a hasznos madarak ellenségei annyira elszaporodtak, hogy kénytelen voltam új védelmi eszközökhöz folyamodni.

A verebek elhatalmasodása ellen az odunyílás szükítésével és önműködő verébsapdákkaival védekeztem. Erre vonatkozólag, mint bevezető megfigyelést megemlítem, hogy 1919. év tavaszán egy pár *nyaktekeres* is beköltözött kertünkbe, s egy, már tojásain ülő cinegepárt ki akart verni fészkéből. Erre a veszélyeztetett odu 4 cm.-es nyílását 32 mm. magas és 30 mm. széles ovális nyílásra szükítettem. És ime! a nyaktekerespár meddő próbálgatások után, nem férévén be a nyíláson, felhagyott a további küzdelemmel. Másnap Béla öcsém, kitatarozván egy

elkorhadt régi odut, melynek nyílása 4 cm. átmérőjű környílás volt, az előbbi fészektől kb. 4—5 méternyire álló fára akasztotta. Ebbe az oduba aztán a nyaktekerespár minden további aggodalom nélkül csakhamar beköltözött és így egymás mellett a két madárpár a legnagyobb egyetértésben nevelte fel fiókáit.

A *nyaktekeres* azon egyetlen rossz tulajdonsága ellen, hogy néha a gyengébb hasznos odulakó madarakat fészükéből kiveri, a 30 mm. széles és 32 mm. magas ovális nyílással biztosan lehet védekezni. Megfigyeltem, hogy a *nyaktekeres széncinegét, mezei verebet*, sőt egyizben az odujával épen elkészülő *kis tarka harhályt* vert ki fészékéből. A fenti megfigyelés mutatja, hogy a nyaktekereset nem kell félteni a cinkékre nézve oly veszedelmes verebektől, viszont amiatt, hogy a cinegét is kiveri, sokan halálra ítélik és elpusztítják, amint pl. PASZLAUSZKY JÓZSEF a Természettudományi Közlöny 1916-iki évfolyamában leírja, hogy a széncinegét fészékéből kiverő nyaktekerespár ellen nem tudtak védekezni, végre is kénytelenek voltak lelőni.

A *nyaktekeres* pedig, különösen a méhészek szemében, nagyon hasznos madár, amennyiben a méhészetre sok esetben veszedelmes hangyáknak szorgalmas pusztítója, így elpusztítása annál inkább is kárhoz-tatandó, mert ha az általam fentebb vázolt módon védekezünk rossz oldala ellen és a 4 cm.-es környílású odúval megtelepítjük kertünkben, semmiféle összeférhetetlen, civakodó természetet nem árul el, sőt a legbékésebb tagjává lesz a hasznos madártársadalomnak.

A *házi veréb* sem képes a 30 mm. széles és 32 mm. magas odunyíláson bebujni és ezzel az odunyílással a házunk előtt levő szemmeltarthatóbb helyeken, ahova a *mezei verebek* nem merészkedtek, megtudtam védelmezni a zaklatástól a cinegéket, ellenben szabad kertünkben az odunyílás szűkítésével a *mezei verebektől* a *széncinegéket* nem lehetett megoltalmazni.

Itten alkalmaztam sikerrel aztán az általam szerkesztett önműködő verébcspadát, melynek egyszerű szerkezete a kettős homlokkal között van elhelyezve, sem kívül, sem belül, semmi gyanus sem látszik rajta, egy mesterséges, fakéreggel bevont fészekodu látszatát kelti, — s mihelyt a veréb bele megy, a kettős homlokkal között levő toló ajtócska azonnal bezáródik utána.*)

Ezzel az önműködő verébcspadával a kertünkbe tolakodó összes *mezei* és *házi verebeket* ártalmatlanná tettem és így a szigorú fegyvertilalom idejében, a költési időszakban megbecsülhetetlen hasznát vettem a verebek elleni küzdelemben.

Használata a következő: Ha észrevettem, hogy egy cinkeodura veréb

*) Az idő rövidege miatt az ábrákat az Aquila következő kötetében adjuk közre.
Szerk.

is pályázik, a fészekodu száját kis papir- vagy szalmacsutakkal bedugtam és közvetlen föléje elhelyeztem a csapdát; a veréb, a fészekoduba nem tudván bejutni, rövidesen bebujik a csapdába, ahol megfogódik. Megtörtént, hogy egy nap egy oduból 4 tolakodót fogtam ki egymásután. Érdekes, hogy csaknem kivétel nélkül ♂ verebek fogódnak meg, mivel a felfedezett fészkelő-helyre a him csalogatja a tojót. Cinege a költési időszak alatt a csapdában sohasem fogódott meg.

A télen át a cinege-hálótanyákat elfoglaló verebek ellen kitett csapdába több ízben belement a cinege, persze sértetlenül elbocsáttatott.

Hogy azonban ezen fogóval a verebek ellen sikeresen küzdhessünk, szükséges, hogy a védelmi telepet állandóan és pontosan figyeljük és azonnal észrevegyük a betolakodót, ne csak akkor, amikor már hasznos cinegénk bucsut mondott kapúfélfánknak.

A *kék-* és *barátcinegék*et kisebb testalkatuknál fogva az odunyílás szükítésével teljesen meg lehet védelmezni a verebek üldözésétől. Erre vonatkozólag az utmutatást a természetből merítettem. A kiséresi szőlő-hegy egyik diófáján Béla öcsém egy *barátcinege* által lakott odura tett figyelmessé. Az odu vízszintes galyon kb. 2 és $\frac{1}{2}$ m. magasságban volt a földtől. A bejárónyílása, melyet pontosan lemértem és lerajzoltam, szabálytalan, oldaltfekvő ékalaku volt, legnagyobb magassága 21 mm., átlagos magassága 19 mm., legnagyobb szélessége 37 mm., a cinke által bejárásra használható átlagos szélessége 34 mm. volt. Ezen a csöpp nyíláson át a barátcinegepár tüneményes könnyedséggel járt fészkére és nem egyszer láttam, hogy *mezei veréb* és *széncinege* eredménytelenül próbálkozott ezen nyíláson bebujni.

Ezen bejárónyílást mintául véve, csináltam otthon 20.5 mm. magas és 34 mm. széles nyílású fészekodvakat és 1919. év őszén kísérletképen kertünk megfelelő helyein kiraktam őket. A csapatokba verődő fiatal verebek serege csakhamar megostromolta a jó hálótanyáknak ígérkező odvakat, de eredménytelenül. Örömmel tapasztaltam aztán, hogy a tél beálltával jelentkező *kékcinegék* előszeretettel vették igénybe és háborítatlanul birtokolhatták a kis hálótanyákat.

A verebek ellen való védekező kísérleteim kiterjedtek a köralaku nyílás leszükítésére is. Ezzel kapcsolatban megemlítek még egy másik idevágó kísérletezést is. A verebeknek a cinegeoduktól való távoltagezésére, illetőleg elvonására ugyanis kertünk egy alkalmas helyén, a galambducok mintájára, *verébducot* állítottam fel 12 szakasszal. Ezen verébducban állandóan költött 3—4 pár veréb s ezek felnőtt fiókái, mint izletes falatok, konyhára kerültek. Ezt a néhány pár verebet a verébduc már a cinegeoduktól vonta el. Érdekes, hogy amint hirül vettem (a költési időszak kezdete előtt eljöttem otthonról), 1920. tavaszán ezen verébducba, a verebek közvetlen szomszédságába, egy *széncinegepár* is beköltözött.

Ezen verébducban és egyéb kísérleti fészekodvakban tanyázó verebek kijárónyilásait a költési időszak különböző fázisaiban különböző méretű környilásokkal láttam el. Az I. számú kísérleti odu nyílását a mezei verebek által való elfoglalás után azonnal leszűkítettem 30 mm.-ről 29 mm.-re, a verebek befértek ugyan a nyíláson, azonban a fészket megrakni nem voltak képesek, mert a szűk nyílás a fészekanyagot állandóan kisodorta a szájukból még a bebuvás előtt, úgy, hogy az odu előtt a földön egész halom szalma és mindenféle egyéb gaz, szemét feküdt. Tovább szűkítve 28 mm.-re, (15 mm. vastag deszkán volt a nyílás), ez a pár veréb már nem ment be a nyíláson s elhagyta az odut. A II. számú kísérleti oduban le hagytam tojni a verebet s aztán leszűkítettem 27 mm.-re; a him nem tudott bemenni, de a tojó nagy erőfeszítés után átpréselte magát a szűk nyíláson. A verébducban 3 pár verébnél és a III. számú kísérleti odunál a fiókákat tollasodásig engedtem fejlődni s ekkor leszűkítettem 29—28—27—26 mm.-re. A him verebek a 28 mm.-es nyíláson már sehol sem tudtak bejutni, a tojó verebek közül azonban kettő erős vergődések után be tudott jutni kétségbeesetten csiripelő fiaihoz. Viszont ezen kísérletek kiegészítéseképpen egy fiait etető *széncinege*pár odunylását leszűkítettem 28 mm.-re, mely nyíláson a tojó könnyedén, a him kissé nehezen, de folytatták a fiatalok táplálását. Erre vonatkozólag ajánlanám 28 mm.-es környilású fészekodvak kirakását kísérletképpen *széncinegék* számára, mert véleményem szerint ezekbe az odvakba *mezei verebek* nem igen költözhetnek be, mivel a háztüznézést mindig a him végzi s az csalogatja be a tojót, már pedig a hímek eddigi kísérleteim alapján 28 mm.-es nyíláson nem férnek be, holott a széncinege hímje ezen a nyíláson is képes átbujni. Ezen ajánlat életrevalóságát mindenesetre a kísérletnek kell eldöntenie, mert eddigi kísérletezésem erre nézve csak bevezetésül szolgálhatnak. Miután azonban eszközt adhat kezünkbe a mezei verebek ellen való védekezésre, érdemes vele foglalkozni.

A 34 mm. széles és 20.5 mm. magas ovális nyilású fészekodvak kirakására a kisebb testű cinegék részére egyenesen felhívom az érdeklődők figyelmét, amennyiben ezen odunylás megóvjá ezen kedves és hasznos csöppségeket a verebektől és mert ezek a madárcák, különösen a *kékcinege*, nem igen maradnak szorgalom tekintetében a *széncinege* mögött, sőt a *kékcinege* a legfinomabb ághegyrészetek lelkiismeretes és fáradhatatlan átkutatásában szinte utolérhetetlen.

A bejárónyilás leszűkítésével, illetőleg fából készült bejárónyilás alkalmazásával védelmeztem a *molnárfecskéinket* a *házi verebektől*. A házi verebek ugyanis a molnárfecskék költésének kb. 80%-át megsemmisítették. Amint ugyanis a fecske $\frac{3}{4}$ részben kész volt fészkeivel, a már előzően ravaszul ott ólálkodó veréb azonnal elfoglalta. Ekkor 23 mm. magas

és 34 mm. széles nyílású szürke színűre festett deszka előtételt alkalmaztam a fészekre, a hézagokat enyves agyaggal betapasztva. A házi veréb már ekkor nem volt képes bebujni a fészekbe, de a sok csiripeléssel odacsődített verebek közül, amit még sohasem tapasztaltam, egy pár *mezei veréb* költözködött be a fecskéfészekbe. Ekkor több lakott molnár-fecskéfészek bejárónyílását lemértem s miután azokat 20—21 mm. magasnak találtam, 20.5 mm. magas és 34 mm. széles nyílásra szűkítettem le a fecskéfészek bejáróját. Erre aztán a mezei veréb is eltávozott és estére visszajött a kiülőzött fecskepár is és biztos háborítatlanságban nevelte fel fiókáit. Ilyen bejárónyílás alkalmazásával minden szomszédunk veréblakta fecskéfészkebe csakhamar visszatelepítettem a kiülőzött hasznos fecskéket. Ezen bejárónyílás alkalmazásának még egy igen jelentős haszna is van a fentemlített kivül. Az összes fecskéfészkek ugyanis télen át kivétel nélkül veréb hálótanyákuul szolgálnak, ezen faelőtét alkalmazásával a veréb nem képes a nyílást kiszélesíteni és azon bebujni. Ezen üresen maradó fészkeket aztán nálunk a kékcinegék nagy előszeretettel keresték fel hálólhelyül.

A téli madáretetésre, míg 6 mm. floberttel a verebeket távol tudtuk tartani, teljesen nyílt ablaketetöket alkalmaztam. A fegyvertilalom miatt elhatalmasodott verebek ellen aztán a saját szerkesztésü rácso-
 etetökkal védekeztem. Az ablaketetöre nálunk *mezei veréb* sohasem merészkedett, csakis a *házi veréb*. Ide 23 mm. rácsközü vízszintes rácso-
 zásu etetöt alkalmaztam, ez a rács a házi verebeket teljesen kiszorította és a *széncinegék* a legnagyobb mohósággal hordták ki elvitathatlan tulajdonukat. Miután azonban a széncinegék a kék cinegéknek nagyrészt elűzték az etető környékéről, kint a szabad kertben 20.5 mm-es rácsközü hasonló rendszerü rácso-
 etetöt állítottam fel, ez aztán a kék cinegéknek lett kedvenc csemegézö helye, a hol a verebek a lakmározást egyáltalán nem tudták megzavarni. Mint érdekes dolgot megemlítem, hogy egy fiatal karsu széncinege is bejárt, bár kissé nehezen, ebbe az etetőbe.

A *kék* és *széncinegék* viselkedése az etetőknél különböző volt. A széncinege bebujván, hirtelen felkapott egy napraforgómag-szemet és azonnal kirepült vele, rá sem hederitvén a bent felakasztott féldiókra. A kék cinege ellenben nem törődött a napraforgómaggal, hanem mohón felfüggeszkedett az etetőben lógó féldióra és ott torkoskodott belöle, míg csak jól nem lakott.

A fészekodvakkal és rácso-
 etetökkal kapcsolatban meggyült a bajunk a harkályokkal, melyek a bejáró nyílást kitágították, az etetőket pedig szilánkokká verték. Erre a nyílásokat vastag bádoglemezekkel (a vékony fehérbádogot leverték) és eternittel védtem meg, az etetőket pedig úgy alakítottam át, hogy a csőrével a harkály is elérhesse a magot, ezen kívül tisztán a harkály részére külön etetőt is készítettem. Egy erős

bádoglemezzel bevont függőlegesen felakasztott váluceskába féldiókat akasztottam fel, a féldiókat a külvilágtól egy rácsként alkalmazott puhafa pálcika zárta el. A dióhoz más madár nem tudott hozzáférni, csakis a harkály, mely a fapálcika kiácsolása után élvezettel fogyasztotta el a csemegét. A *nagy tarka harkály* annyira bizalmas volt, hogy az ablak-
 etetőt rendszeresen látogatta.

A széncinege hasznosságára vonatkozólag még megemlítem (ezen megfigyelésem alatt kertünkben más cinege nem fészkelte), hogy a kertészek szemében oly rettegett vértetűt, mely az almafáknak veszedelmes ellensége, a széncinege szorgalmasan és eredményesen pusztítja. Amikor még a cinegék téli etetésével és fészekodvak kirakásával nem foglalkoztam, a vértetű kertünkben hatalmasan pusztított, sok almafánk kiveszett. A cinegék meghonosodásával a vértetű fogyni kezdett, dacára, hogy egyáltalán nem védekeztünk semmiféle eljárással ellene.

Csak egyetlen egy almafán diszlik még a vértetű jelenleg és ez egy, a vizért járók által szorgalmasan látogatott kút mellett áll.

Béla öcsémmel aztán távcsővel is gyönyörűen megfigyeltük, hogy a *széncinegék* kilesték azt a kis időt, amikor a kút környéke háborítatlan, gyorsan a fára surrantak és szorgalmasan szedték elő a farepedésekből a fehér lepelbe zárt vörös tetveket.

Versuche und Beobachtungen auf dem Gebiete des Vogelschutzes.

VON LADISLAUS VITÁNYI.

Deutscher Auszug. Der Verfasser beschreibt seine Versuche, welche er zwecks Ermittlung des kleinsten Flugloches anstellte, welches eine Vogelart noch zum unbehinderten Einfluge benützen kann. Der praktische Nutzen derselben besteht darin, dass man für die *Meisen*-arten eine Nisthöhle mit so kleinem Flugloche herstellen kann, welche selbst für den *Feldsperling* zu eng ist, wodurch der Sperlingsplage, welche den Vogelschutz in Ungarn fast illusorisch zu machen drohte, vorgebeugt werden kann. Seine diesbezüglichen, ebenso interessanten, als wertvollen Resultate sind kurzgefasst die folgenden:

Der *Wendehals* kann durch ein 30×32 Millimeter fassendes etwas ovales Flugloch nicht mehr in die Höhle schlüpfen, so dass die *Meisen* in solchen von demselben nicht mehr behelligt werden. Die für den *Wendehals* ausgehängten Nisthöhlen mit grösserem Flugloche konnte

dieser jedoch benützen, da sich der *Sperling* nicht in die Bruthöhle des *Wendehalses* getraut.

Der *Haussperling* kann in die Nisthöhle mit dem Flugloche von 30×32 Millimeter Durchmesser ebenfalls nicht mehr hinein. Wo also der *Feldsperling* nicht gefährdet, dort können die *Meisen* durch diese Nisthöhlen vor fremden Eindringlingen geschützt werden.

Die *Blau-* und *Sumpfmeise* schlüpft ganz leicht in die Nisthöhlen, deren Fluglöcher einen Durchmesser von 20.5×34 Millimeter haben, dieselben können daher in solchen Nisthöhlen überall ungestört brüten. Die *Kohlmeise* kann jedoch in solche Nisthöhlen auch nicht mehr hinein. Für diese wurden Nisthöhlen mit runden Fluglöchern von 28 Millimeter Durchmesser in die unmittelbare Nähe des Hauses ausgehängt. In solche konnte sich zwar auch der *Feldsperling* hineinzwängen, aber *nur ohne Nestmaterial*. Unter der Versuchsnisthöhle lagen eine Menge Stroh und Heu, welche dies bewiesen. Den schlagendsten Beweis ergab jedoch die Tatsache, dass solche Nisthöhlen nach 1—2 Tage andauerndem Versuche von den *Feldsperlingen* verlassen wurden.

Durch dasselbe Verfahren, nämlich durch die Verengung des Einflugloches schützte er auch die Bruten der *Mehlschwalben* vor den *Sperlingen*, welche z. B. in Királyhelmezc 80 Prozent der Schwalbennester in Besitz zu nehmen pflegten. Es wurde ein dem Neste gleichfarbig angestrichenes Brettchen mit einem Einflugloche von 20.5×34 Millimeter Durchmesser, zuerst mittels leimdurchdrungenem Lehm an das Nest geklebt und dann mittels eines Verbindungsbrettchens an den Dachsparren genagelt. In derartig hergerichteten Nestern konnten die *Mehlschwalben* ungestört brüten und wurden diese Nester im Winter von den kleineren *Meisen* als willkommene Schlafplätze benützt.

Auch bei den Winterfutterapparaten bewährte sich diese Verengung der Einflugstellen. Es wurden Gitterapparate benützt, bei welchen die Distanz der Stäbe für die kleineren *Meisen* 20.5, für die *Kohlmeisen* 23 Millimeter betrug. Die *Sperlinge* konnten diese Futterstellen ebenfalls nicht benützen.

Verfasser beobachtete ausserdem noch dass die *Kohlmeisen* den durch Blutläuse verseuchten Garten vollständig säuberten und diese gefährlichen Schädlinge des Apfelobstes gänzlich vertilgten.

Extract from the article about
„Experiments and observations on Bird-
protection“.

BY LÁSZLÓ VITÁNYI.

As the Sparrows intrude also through the narrow opening of nest-boxes prepared for *Titmouses* and are almost endangering the breeding of useful hollowdwelling birds in Hungary, the author has made different experiments to prevent this calamity. He found out, that the Wryneck (*Jynx torquilla* L.) cannot intrude though the somewhat oval shaped, only 30×32 mm. wide entrance of a box whereas the Titmouses can use it quite well. The Tree Sparrow (*Passer montanus* L.) however dare not use these boxes with larger entrance prepared for Wrynecks, though the Sparrow might intrude also there (Tree Sparrows cannot). The Blue Titmouse (*Parus caeruleus* L.) and Marsh Titmouse (*Parus palustris* L.) can easily slip in to a box with an entrance wide 20.5×34 mm, whereas the Great Titmouse (*Parus major* L.) cannot. The author used for the last mentioned boxes 28 mm in diameter, with round holes for an entrance, which he placed near the house. Into these only the Tree Sparrows could just but slip, but only without any nestmaterial, because he couldnt gather in the straw-halms, which would stick to the edge of the hole. Through narrowing the entrance of the nest, which was obtained by attaching a little board of wood with a mixture of clay and glue and nailing it afterwards to the moulding the nest-hole being of 20.5×34 mm in width, the author could protect also the nests of the House Martin (*Delichon urbica* L.) against the intrusion of Tree Sparrows, and made it possible that in winter only the Titmouses could use them as a refuge over night.

He applied also a more narrow opening to the feeding-box, further bars over the food in a distance of $20.5 - 23$ mm so that only the Titmouses could reach it.